

POLİS-HALK İLİŞKİLERİ

Yrd. Doç. Dr. Füsun SOKULLU-AKINCI(*)

I. GENEL OLARAK

Polis konusu son 15 yıldır özellikle Amerika ve İngiltere gibi ülkelerde çok üzerinde durulan bir konudur. Polis batı demokrasilerinde her yönü ile özellikle polis-halk ilişkileri ve polis fonksiyonları ve insan hakları açısından incelenmektedir.

Her ülkede düzenin ve barışın korunması en önemli devlet fonksiyonlarından biridir. Bunu yapan örgüt yani polis ise evrensel nitelikte bazı özellikler göstermektedir. Araştırma ve incelemeler göstermektedir ki, polis çok belirgin bir alt-kültüre sahip bulunmaktadır⁽¹⁾.

Ulusal ve uluslararası düzeyde tanımlanan ve korunan hak ve hürriyetlerin var olabilmesi ve varlığını sürdürebilmesi için uygun bir ortamın bulunması, öncelikle gerekmektedir. Bu ise düzenli, güvenlik ve barış içinde bir toplumla mümkün olur. Bu ortamı devlet, polis örgütü ile sağlar.

Gerçekten de her suç işlendiğinde insan haklarına bir tecavüz söz konusudur. Polis ise demokratik usuller çerçevesinde, kanunları uygularken, insan haklarını korumakta ve verilen zarara çare bulmaya çalışmaktadır.

Gerçekten de polis, bir ülkedeki düzeni sağlar ve korur, bu düzen bozulduğunda onu geri getirir. Polis bunu yaparken zaman zaman kişi hak ve hürriyetlerine bazı sınırlamalar getirmek zorundadır. Polis düzeni korurken emir ve yasaklara uyulmasını izler ve sağlar, düzen bozulduğunda ise bunu bozucu nitelikteki durum ve eylemleri önler, engeller ve kaldırır.

Diğer yandan polisin görevi kişi hak ve hürriyetlerini korumaktır, zira polis anayasal düzeni korurken, kişi hak ve özgürlüklerini de korumaktadır. Gerçekten eğer polis gerektiği şekilde profesyonelleşirse, tarafsızlığı sağlanırsa, politik şartlanmadan uzak kalır ve herhangi bir parti ve ideolojiyle özdeşleşmezse, insan haklarının koruyucusudur.

(*) İ.Ü. Hukuk Fakültesi Ceza Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

(1) Polis alt-kültürü hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Füsun SOKULLU-AKINCI, Polis, Toplumsal Bir Kurum Olarak Gelişmesi, Polis-Alt Kültürü ve İnsan Hakları, İstanbul, 1986, s. 64 vd.

Pek çok yazar, kişi hak ve hürriyetlerini bir yana, toplumsal barış ve düzeni bir yana koyup bu ikisi arasında bir denge bulmaya çalışmaktadır⁽²⁾. Bizce demokratik ülkelerde, toplum düzeni, barış ve güvenlik ortamı korunurken, aslında yine insan hak ve özgürlükleri korunmaktadır.

Bütün polis faaliyetlerinin amacı insanı ve onun temel haklarını korumaktır, zira polis, bir devletin insan haklarını korumak için oluşturduğu bir organdır.

Devlet, dolayısı ile polis örgütü, barış, güvenlik ve düzen içinde, insanların hak ve hürriyetlerinin tadını tam olarak çıkarabilecekleri bir ortamı sağlarken, polis alt-kültürü gerçeği gözden uzak tutulamaz.

Modern toplumlarda polis, suçların araştırılması ve suçluların yakalanması ve cezalandırılmasından başka fonksiyonları da yerine getirir. Polis birtoplumda dirlik ve düzeni sağlamakla yükümlü güç olarak, gerek suçtan önce ve gerek suçtan sonra görev yapar.

Toplum, suçluluğun olmadığı bir ortam istemektedir. Suç endekslerindeki düşüş, bütün insanları olduğu kadar polisi de sevindirir. Etkin bir polisin ilk hedefi suçun önlenmesi olmalıdır. Suç işlendikten sonra suçluların yakalanması ve cezalandırılması bundan sonra gelir. Bir toplumda barış, düzen, can ve mal güvenliği bozulmuyorsa, polis çabalarında başarılı olmuştur, hedefine ulaşmıştır.

Polisin halka hasım olarak değil, dostça yaklaşması gerekir. Dost ise kontrol etmez, yardım eder⁽³⁾.

Öte yandan suç sonrası polis fonksiyonları sırasında, polis daha çok suç zanlıları ile karşı karşıyadır. Halbuki suç öncesi fonksiyonları sırasında polis, suçlu olmayan, normal vatandaşla karşı karşıyadır. Onunla ilişkileri ne denli yumuşak ve dostça olursa görevinde o kadar başarılı olmuş, halkın onayını o denli fazla kazanmış olur.

Suçun önlenmesinde polisin tek başına başarılı olması beklenemez. Başarılı bir önleme ancak halk, ceza-adalet sistemi ve polisin işbirliği ile olur. Toplumun suçun önlenmesine katkıları büyüktür fakat toplumun bu yönlü bir yardım isteği ancak halk-polis ilişkilerinin iyi olması ile mümkündür. Bu da polis ve halk yakınlaşmasını gerektirir ve aşağıdaki şekillerde yapılabilir:

II.. HALKIN ULAŞABİLECEĞİ YERDE OLMAK

Çeşitli bölgelerde kurulacak "suç önleme büroları", halkın telefonla veya bizzat başvurularını kabul ederek onlara yardımcı olur. Meselâ hırsızlık ve soygun olaylarına karşı halkı uyarır, önerilerde bulunup, yardım eder, ailelere çocuklarının suçluluk ve suç öncesi durumlarına, uyuşturucu madde kullanımı ve fuhuşa ilişkin konularda yardımcı olacak uygun kuruluşlara gönderir, halkı şiddet olayına karşı korunmak üzere örgütler, aileiçi, komşulararası uyuşmazlıkları çözümler.

(2) H. Frank WAY Jr., Liberty in the Balance, Current Issues in Civil Liberties, New York, 1976, s.s., 118-119.

(3) Paul G. SHANE, Police and People, St. Louis, 1980, s. 27.

Batı ülkelerinin çoğunda, halkın telefonla yardım istemesini kolaylaştırmak için polis örgütleri geliştirilmiş bir haberleşme sistemine sahiptir. Halkın polisi arayabilmesini kolaylaştırmak için polisten yardım isteyecek kişilerin başvuracakları telefonların normalden daha az rakamlı olması ve bu numarayı kullanacak kişilerden telefon ücreti talep edilmemesi, polisin halkla temasını kolaylaştırmak için alınabilecek önemli önlemlerdir. Sokaklardaki telefon kulübelerinden yararlanarak polise ulaşmak isteyen kimselerin jöton kullanmalarına gerek olmaması da halka polise ulaşmanın kolay olduğu imajını güçlendirir. Nitekim İngiltere'de polise telefon etmek isteyen bir kimsenin 999'u çevirmesi yeterlidir⁽⁴⁾.

Polisin halkın ulaşabileceği yerde olmasının, suçu önleyici, suç işlemeye eğilimli kişileri caydırıcı etkileri vardır. Bunu yapmanın en iyi yolu da kanaatimizce, yerel karakolların geniş miktarda artırılmasıdır. Genel bir merkezden dağılan polisler yerine, insanların yaşadıkları ortam ile iç içe kurulmuş olan yerel karakolların suçu önleme fonksiyonunu daha iyi yerine getireceği kuşkusuzdur. Yerel karakolların varlığı ile polis-halk teması daha kolay gerçekleştirilmekte ve polisin suçu önleme görevi daha etkin bir şekilde sağlanabilmektedir⁽⁵⁾.

III. HALKLA KARŞILAŞMAK ÜZERE DIŞARIYA ÇIKMAK

Polisin suçu önlemek için karakoldan dışarıya çıkması, etkinliği çok artıran bir faaliyettir. Polis bu faaliyeti çeşitli şekillerde yapmaktadır. Polisin suçu önleme faaliyeti olarak halkın arasına girmesi ve bunun suçu önlemeye olan yararı üzerine çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmaların en kapsamlısı Amerika Birleşik Devletleri'nde, Missouri Eyaleti'nin Kansas kentinde gerçekleştirilmiştir. Kansas kenti, bir büyük şehir örneği olarak seçilmiş ve deneme 1 Ekim 1972 tarihinden 30 Eylül 1973 tarihine kadar sürdürülmüştür. Bu süre içinde polisin 90 kilometrekarelik bir bölgedeki bütün faaliyetleri, halkla temasları ve meydana gelen suçların istatistikleri çok dikkatli bir şekilde incelenmiş ve elde edilen bulgular, Amerika'daki polis faaliyetlerine rehber olması amacı ile bütün polis örgütlerine dağıtılmıştır⁽⁶⁾.

Polisin suçu önleme faaliyeti olarak halkla karşılaşmak için dışarıya çıkması çeşitli şekillerde olmaktadır:

-
- (4) Charles, E. SILBERMAN, *Criminal Violence and Criminal Justice*, New York, 1980, s. 293. Türkiye'de de yeni bir uygulama olarak 055 no'lu telefon "Polis İmdat" olarak kullanılmaya başlanmıştır. Kısa bir sayı olmasına rağmen daha akılda kalır bir numaranın, meselâ 555 veya yalnızca 55'in daha uygun olacağı görüşündeyiz.
- (5) Nitekim Peyrefitte raporunda da büyük polis merkezleri yerine küçük polis karakolları kurulması önerilmektedir, bk. Alain PEYREFITTE, *Reponses á la Violence*, Paris, 1977, s. 206, öneri 81.
- (6) SILBERMAN 293. Aşağıda yeri geldiğinde bu bulgulara değinilecektir. Ayrıca bk. Peter K. MANNING, *The Reflexivity and Faculty Of Knowledge American Behavioral Scientist*, C. 22, No. 6, Tem.-Ağ. 1979, s. 708; Peter K. MANNING, *Crime and Technology* (Yazar tarafından gönderilen ayrı bası fotokopisi, s. 68.)

A. Devriye:

Suçu önleme faaliyetine çok önem veren polis örgütleri, bunların gerçekleştirilmesinde, polis devriyelerine oldukça çok miktarda önem vermektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde, polis örgütünde çalışan üniformalı polislerin ortalama mesailerinin yüzde 60'ı, devriye görevi sırasında geçmektedir⁽⁷⁾.

Polis devriyelerinin yoğunlaştırılması ve polisin devriye görevine değişik zaman aralıklarıyla ve hiç beklenmedik zamanlarda çıkması, beklenmedik anda bir polisle karşılaşma korkusu yaratarak, bir plan içinde suç işlemeye yönelen kişileri kararsızlığa iter ki, bunun da suçun önlenmesinde yararı büyüktür. Nitekim Kansas kentinde yapılmış olan araştırmanın bulguları da bu önerimizi destekler niteliktedir⁽⁸⁾.

Devriyeye çıkan polislerin bunu mümkün olduğunca yaya yapması, halkın polisle beraber olmasını artırır ki, bu da polis ile o bölge halkı arasında sıkı bir işbirliği ve güvenin doğmasına yol açar ve suçu önleyici önemli bir faktördür⁽⁹⁾. İzolasyon (tecrid) özelliğinin olumsuz bir etkisi olabilen polis alt-kültürünün bu etkisi, polisi halkın arasına daha çok sokarak da önlenabilir.

Devriye görevi sırasında polis alt-kültürünün şüphencilik özelliğinden yararlanılmalıdır ve polis şüpheli gördüğü kişileri bu görevi sırasında durdurarak soruşturabilir. Polisin bu şüphencilik özelliği, poliste çeşitli kontrol yöntemlerinin gelişmesine yol açabilir⁽¹⁰⁾. Meselâ araba ile devriye görevi yapan polislerin aynı yerden birkaç kere üst üste geçmeleri, ya da arabanın gerisinde kalan insanları dikiz aynasından izlemek gibi⁽¹¹⁾.

Polisin devriye görevi sırasında şüpheli gördüğü kişilerin kimlik kontrollerini yapması, suçu önlemede çok etkili bir yöntemdir⁽¹²⁾. Her ne kadar, bu kimlik kontrolleri sırasında polisin suçluları yakalaması ancak şans eseri olabiliyorsa da⁽¹³⁾, polisin sık sık kontrol yaptığı bölgelerden, suçluların büyük bir hızla uzaklaştığı da bir gerçektir⁽¹⁴⁾. Polisin yine kontrole başladığı, yeraltı dünyasında çok hızlı yayılan haber haline dönüşür.

Yaya devriyelerin polis üzerinde, bölgenin tanınması ve öğrenilmesi bakımından da çok büyük bir önemi vardır. Bu nedenle de, mesleğe giren polislerin ilk görevleri yaya devriyeliği olmalıdır⁽¹⁵⁾. Polisin görev yaptığı bölgeyi iyi tanımadan etkin olması çok zordur. Ara sokakların, çıkmazların, suç işlemeye uygun ortamların tesbiti, polis arasında aktarılan bilgi olmaktan çok, her polisin kendi gözlem ve tecrübeleri ile edindiği bilgilerdir⁽¹⁶⁾. İnsanların kendi doğup yaşadıkları şehirleri dahi hiç tanımadıkları, polis mesleğine giren genç polisler tarafından ifade edilen gerçeklerdir. Bir polisin görev yaptığı bölgeyi etkili şekilde görev ya-

(7) SILBERMAN 277.

(8) SILBERMAN 293; MANNING, Reflexivity 708.

(9) William A. WESTLEY, Violence and the Police, Cambridge, Mass.

(10) Albert J. REISS Jr. The Police and the Public, New Haven, 1972, s. 90.

(11) William Ker MUIR Jr., Police: Streetcorner Politician, Chicago, 1977, s. 155; SILBERMAN 286.

(12) REISS 90.

(13) REISS 95-96; SILBERMAN 279.

(14) SILBERMAN 282.

(15) Arthur NIEDERHOFFER, "On the Job", Crime and Justice in Society, (ed. Richard Quinney), Boston, 1969, s. 220.

(16) Herman GOLDSTEIN, Policing a Free Society, Cambridge, Mass., 1977, s. 50.

pabilecek kadar tanınması için birkaç aydan biryıla kadar bir zamana gereksinimi vardır⁽¹⁷⁾. Bizce polisin bölgeyi tanınması ile o bölgede yaşayan insanları tanınması beraberce gerçekleşmekte ve polis, alt-kültürünün özelliği olan şüpheliği daha etkili bir şekilde kullanmaya başlamaktadır. Zira o bölgedeki olağandışı her olay, her yabancı, polisin dikkatini çeker. Meselâ, her gece erkenden yatan yaşlı bir kadının evinden geç vakit bir ses gelecek olursa, devriye hemen şüphelenecek ve müdahale edecektir; evde ya birhırsız vardır ya da yaşlı kadın hastalanmıştır.

Polisin devriye görevi sırasında şüpheli kişi olarak nitelendirdiği kimselerin kimliklerini sorması, bazı durumlarda üstlerini araması da suçu önleme faaliyetlerindedir. Bu tür önleme faaliyetleri aslında insan haklarını, kişi hak ve hürriyetlerini sınırlamaktadır. Bu tür sınırlamalar ise ancak kanunla yapılabilir⁽¹⁸⁾. Bunu yaparken polise yalnızca zorunlu olan yetkiler verilmeli, zorunlu olmayan hallerde sınırlama yapılmamalıdır. Kişinin ve toplumun çıkarları arasındaki denge burada da titizlikle korunmalıdır⁽¹⁹⁾.

Pozitif Hukukumuzda bir göz atılacak olursa, bu konuya ilişkin bazı hükümlere rastlanacaktır:

1774 sayılı ve 26 Haziran 1973 tarihli Kimlik Bildirme Kanunu'nun 4. maddesinde, "Sorumlu işleticiler kurumlarında çalıştırdıkları kişilere kimlik belgesi verirler ve bu kolluk örgütüne bildirilir. Kolluk görevlilerince her istenildiğinde bu kimlik kartının gösterilmesi zorunludur", denilmektedir.

Sıkıyönetim Kanunu'nun 16. maddesinde ise "Kimliklerine dair kasden gerçeğe uymayan bilgi verenler veya bilgi vermekten çekinenler, 3 aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.", denilmektedir.

Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu'nun 15. maddesine göre "Polis, yaptığı tahkikat esnasında ifadelerine müracaat lâzım gelen kimseleri çağırır ve kendilerinden lüzumu olan şeyleri sorar". Yine aynı kanunun 17. maddesinin 2. fıkrasına göre "Polis, suç işlenmesini önlemek... için kişilerden (KENDİNİN POLİS OLDUĞUNU BELİRLEYEN BELGEYİ GÖSTERDİKTEN SONRA) kimliğini sorabilir."

Aynı maddenin 3. fıkrasına göre "Bu istem karşısında herkes nüfus hüviyet cüzdanı, pasaport veya resmi bir belgeyi göstererek kimliğini belirlemek zorundadır."

(17) SILBERMAN 280.

(18) Öztekin TOSUN, Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri, İstanbul, 1981, s. 640.

(19) Feridun YENİSEY, "Önleme Tedbirlerinde Kolluğun Yetkileri", Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, Cilt I, Yıl 1978, No. 1, s. 50.

17. maddeye, 25.6.1985 tarihli ve 3233 sayılı kanunla eklenen iki fıkra şöyledir: "Kimliğini bir belge veya polisçe tanınmış kişilerin tanıklığı ile isbat edemeyenler ve gösterdikleri belgelerin doğruluğundan şüphe edilen kişiler, aranan kişilerden olup olmadıkları anlaşılincaya veya gerçek kimliği ortaya çıkıncaya kadar yirmidört saati geçememek üzere polisçe gözaltına alınabilirler. Bu kişilere kimliğini ispatlamaları hususunda gerekli kolaylık gösterilir.

Kimliği tespit edilemeyen veya nüfusa kayıtlı olmadığı anlaşılan ve nüfus idarelerine gönderilmesi gerekenlerin parmak izi veya fotoğrafları alındıktan sonra kimliklerinin tesbiti veya nüfusa kayıtlarını temini için ... işlem yapılır."

Polis Vazife Selahiyet Nizamnamesi (25.5.1938, 2/888501)'nin 16. maddesinin 2. fıkrası, Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu'nun yukarıda belirttiğimiz 15. maddesindeki hükmü aynen tekrarlamakta, ayrıca ikinci fıkrada, polisin davet ettiği kişilerin, gelmek ve ifade vermek zorunlulukları bulunmaktadır. Buna uymayanlar hakkında kanunun 17. maddesi gereğince işlem yapılır (Nizamname m. 16/son). Yine Nizamname'nin 5. maddesinin f bendi uyarınca, "hüviyetlerini, müsbit kağıtlarla veya sözlerine inanılacak kimselerin ifadeleriyle isbat edemeyenlerin", parmak izleri ve fotoğrafları alınır. Bu hüküm de kanunun 17. maddesine son yapılan eklere uyum göstermektedir.

Nizamnamedeki kişilerin ifade vermek zorunluluğundan, yalnızca kimlik hakkındaki sorulara cevap verme ve doğru cevap verme zorunluluğu anlaşılmalıdır⁽²⁰⁾.

Kunter'in de belirtmiş olduğu gibi önleme tedbirlerinde "gecikmezlik" ya da "gecikmede tehlike" durumu yoktur. Meselâ suç işlenmesi tehlikesine karşı yaya devriyelerin doluşmasında olduğu gibi, henüz uzakta olan bir tehlike önlenmeye çalışılmaktadır⁽²¹⁾. Bu nedenle de hak ve hürriyetleri kısıtlayan, sınırlayan bu önleme tedbirlerinin uygulanabilmesi için tehlike şartından başka "haklılık" koşulu da aranmalıdır. "Yani ancak ortada bir hak varsa, onu korumak için hak ve hürriyetlerin kısılması kabul edilir. Hak yoksa, sadece hak iddiası varsa, uzak bir tehlike hak ve hürriyetlerin zorla sınırlandırılmasını haklı kılmaz. Kanun müsaade etse bile bu tedbir haklı olmaz. Zira kanunî başka şey, haklı başka şeydir⁽²²⁾.

Dikkat edilecek olunursa, yukarıda belirtmiş olduğumuz bu yasal düzenlemeler, ülkemizde "70"li yılların çalkantısı ve huzursuzluğu sırasında yapılmıştır. Aslında bunlar insan hak ve özgürlüklerini zedeleyici ve kötüye kullanmaya elverişli hükümler olup, çalkantılı dönemler dışında başvurulması gereken önlemlerdir. Nitekim benzer çalkantılı bir dönem atıldıktan sonra Almanya'da, Ceza Muhakemesi Kanunu'na 1979'da yapılan eklerle (163/B-163/C), zanlının kimliği tesbit edilirken, kişilik haklarının zedelenmemesi ve bunun gizlilik içinde yapılması hükme bağlanmıştır.

(20) YENİSEY 52.

(21) Nurullah KUNTER, "Tehlike Tedbirleri" Genel Teorisi ve Para Cezaları İçin İcrai ve İhtiyai Haciz, İHFM., C. XXXIV, 1969, No. 1-4, s. 29.

(22) KUNTER, Tehlike Tedbirleri 31; Ayrıca bk. Nurullah KUNTER, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul, 1989, No. 359 vd.; Gaetano FOSCHINI, Sistema del Diritto Processuale Penale, C. I, Milano, 1961, s. 445 vd.

Pozitif Hukuku'muzun bugünkü durumu karşısında, polis devriye yaparken, rastgele kimlik sorarsa bu kanuni olmakla beraber haklı olmayacaktır. Nitekim, "Sanık niteliğini almış bir kişi dahi kimliğini gizleyebilmelidir"⁽²³⁾, diyen Kunter'e katılıyor, sanık bile sayılamayacak sokaktaki insana ise haklılık söz konusu olmadıkça yani o kişi şüphe uyandırıcı bir tutum ve davranış içinde değilse, devriye görevi yapan polis kimlik sormamalıdır. Kaldı ki, suç işlemiş olduğu hakkında kuvvetli şüphe olan kişi yani sanık dahi, yargılaması yapılırken susma hakkına sahiptir. Hakim kendisine, sorgunun başında cevap verip veremeyeceğini sorar (CMUK 135)⁽²⁴⁾. Sanık dahi sayılamayan kişinin ise bu hakkı "evleviyetle" vardır kanaatindeyiz. Hakime cevap vermeyebilen, polise de vermeyebilir⁽²⁵⁾. Kunter, "Sanık savunması için kimliğini gizleyebilmelidir. Aksi takdirde, cevap verirse doğru söylemesini de arayacağız, doğru söylemezse munzam ceza vereceğiz. Halbuki kimliğinin bilinmesi, tekerrür gibi sebeplerle, cezanın artırılması sonucunu doğurabilecektir"⁽²⁶⁾, demektedir. Kanımızca sanık dahi sayılamayacak kişilerin sürekli, yerli yersiz çevrilip kimliğini belirtmesini istemek yasal olmakla beraber, haklı görülemeyeceğinden, insan haklarını ihlâl eder niteliktedir.

Gerçek bazı olaylardan örnekler vermek istiyoruz: Charles Reich, Yale Üniversitesi'nde Hukuk Profesörüdür. Polisle bazı tatsız karşılaşmaları olduğunu anlatmaktadır. Yazar, kendisinin yürümeyi, özellikle bahar geceleri, çiçeklerin güzel kokuları arasında dolaşmayı çok sevdiğini, bu nedenle de tam dokuz kere hiç nedeni olmadan durdurulup, kimliği sorularak huzurunun kaçırıldığını anlatmaktadır⁽²⁷⁾. Yazar polisin suç işlendikten sonraki faaliyetlerinin üzerinde durmayacağını fakat "herhangi bir suç duyurusu olmaksızın, şüpheli bir kişinin tanımına uymaksızın herhangi bir suç belirtisi ve polisin o bireye yönelmesi için hiçbir neden bulunmaksızın", bireyleri polisin durdurmasının ve kimlik sormasının son derece rahatsız edici bir durum olduğunu belirtmektedir. Bir kişiyi durdurup ona saati, hatta Amerikan dış politikası hakkındaki görüşlerini sormak çok normal olduğu halde, polisin bir kişi durdurmasının, otoriter tavrı ve sesindeki emredici ton nedeniyle insanları huzursuz ettiğini belirtmektedir⁽²⁸⁾. Gerçekten de polis sokakta rastladığı her kişiyi, sınırsız merakını tatmin etmek için çevirip kimlik sormamalıdır. Bunu yapabilmek için haklı görülebilecek bazı nedenler bulunmalıdır.

Bu satırların yazarı, erkek kardeşi ile birlikte, tahliye davasını başarıyla sonuçlandıran avukatı beyanı, bunu kutlamak için bir akşam yemeğine davet etmiş, otomobille dönüşte aniden önlerine çıkan dört tane bıyıklı ve sanki alkol almış gibi sallanan sivil kişinin kendilerini zorla durdurması karşısında büyük bir korkuya kapılmış, bu kişilerin polis olduklarını ve yalnızca kimlik kontrolü yapmak istediklerini öğrenince hayrete düşmüştür. Kanımızca, devriye ve kontrol görevi yapan polis, giyimi, davranışları, hatta sesinin tonu ile bireyleri incitici ve rahatsız edici olmaktan çok uzak olmalıdır. Yine Reich'in makalesinde belirttiği gibi

(23) KUNTER, no. 250.

(24) KUNTER, no. 250.

(25) KUNTER, no. 250.

(26) KUNTER, no. 251.

(27) Charles A. REICH, Police Questioning of Law Abiding Citizens, Yale Law Journal, C. 75 No. 7, 1966, s. 1161.

(28) REICH 1162.

bir gün, Boston çıkışında yolunu kesen devriye, ehliyetine bakarak, "Boston'da ne yapıyor-dun Charlie?" demiş ve kendisine sürekli bu şekilde hitap etmiştir⁽²⁹⁾. Halbuki polis, "beyefendi" ve "siz" gibi sözcükler kullanmalı, suç işlememiş bir bireyi durdurmak zorunda kalırsa hiç olmazsa özür dilemeli ve "lütfen" diyerek kimlik istemelidir. Earle'ün de belirttiği gibi "dostça" davranmalı⁽³⁰⁾ fakat laubali ve saygısız olmamalıdır.

Devriye görevinin yapılması sırasında insan hakları ihlallerinin en aza indirilmesi gerekir. Kanımızca bu, devriye görevine çıkan polislerin faaliyet gösterdikleri bölgede uzun süre çalışmalarının sağlanması ile gerçekleşebilir. Uzun bir süre aynı bölgede faaliyet gösteren polis, o bölgeye kadar, o bölgede yaşayan, oturan veya çalışan insanları daha yakından tanıma imkanına sahip olur ve alt-kültürünün şüphecilik özelliğinden yararlanırken, daha bilinçli davranır. Aynı bölgede uzun süre faaliyet gösteren polis için normal ile anormali, olağan ile olağan dışını, yabancı ile o bölgede oturanı ayırt edebilmek daha kolaylaşır ve kontrollerinde şüpheli olarak çevireceği kişilerdeki yanılma oranını azaltır⁽³¹⁾.

Ancak devamlı olarak aynı bölgede görev yapmanın çeşitli sakıncaları da yok değildir. Uzun süre bir bölgede faaliyet göstermesi poliste keyfiliğe ve rüşvete yol açabilir. Buna engel olmak için Amerika Birleşik Devletleri'nin, batı eyaletlerinde, mesela San Diego ve San Jose'de polislerin görev yerleri her dört ayda bir değiştirilmektedir⁽³²⁾.

Kanımızca bu uygulamanın yararları bulunmakla birlikte, polisin suçu önleme faaliyetleri ve insan haklarının korunması bakımından olumsuz yönleri olduğuna inanmaktayız. Polisin uzun süre aynı yerde görev yapmasının olumsuz yönleri, devamlı yer değiştirmeden farklı bir yöntemle, mesela eğitim ve denetimle önlenmeye çalışılmalıdır.

Devriye konusuna son vermeden önce unutulmaması gereken bir konu da, polist alt-kültürünün dayanışma özelliğidir. Poliste yüksek derecede bir dayanışma söz konusudur⁽³³⁾. Bir örgütte dayanışma ne kadar güçlüyse, denetim o kadar zayıftır. Bunun sonucu olarak da disiplinin sağlanması zorlaşır⁽³⁴⁾. Mesela dayanışma içinde olan devriyeleri amirlerinin denetleme imkanları sınırlıdır⁽³⁵⁾. Kanımızca bunu önlemenin en iyi yolu devriye görevi yapan polislerin hep aynı meslektaşla değil değişik kişilerle göreve çıkarılmasıdır.

B. Korunacak Malları Olanlara Yol Göstermek

Polis suçu önleyebilmek için korunacak malları olup, bunun için ne tür önlemler alabileceklerini, ne gibi güvenlik tertibatını kurabileceklerini öğrenmek isteyen kişileri malın

(29) REICH 1163.

(30) Howard H. EARLE, *Police-Community Relations: Crisis of Our Time*, Springfield, 1970, s. 26.

(31) Thomas F. ADAMS, *Law Enforcement, An Introduction to the Police Role in the Community*, New Jersey, 1968, s. 139.

(32) SILBERMAN 281.

(33) Ayrıntılı bilgi için bk. SOKULLU-AKINCI 72 vd.; ayrıca bk. Egon BITTNER, *The Functions of the Police in Modern Society*, Washington D.C., 1973, s. 63; Jerome SCOLNICK, *Justice Witout Trial* New York, 1975, s. 52; Denis SZABO, *Police Culture et Société*, Montreal, 1974, s. 70, Robert C. TROJANOWICZ, *The Policeman's Jocupational Personality*, *Journal of Criminology and Police Science*, C. 62, No. 4, s. 553.

(34) Michel BANTON, *The Policeman in the Community*, London, 1964, s. 117

(35) BANTON 115

bulunduğu yerde ziyaret edip, durumlarına en uygun önlemleri tavsiye eder. Ayrıca polis, suç işlenmesine müsait yerlerde oturanlar ile daha sıkı ilişkiye girerek onlara alabilecekleri tedbirleri de bildirir.

Suç önleme, polis faaliyetlerinin bizce önemli bir bölümünü oluşturduğundan, değişik önleme faaliyetleri, farklı bölümlerce planlanmalıdır. Halkla temas halindeki bu polis bölümleri, işverene, iş başvurularını değerlendirirken yardımcı olmalı ve emek piyasasına sunulan işlere uygun nitelikteki kişileri belirlemede işverene yol göstermelidir(36).

Diğer bazı bölümler ise mesela halkla ilişkiler yada eğitim büroları, çeşitli eğitici ve bilgi verici faaliyetleri ile iş çevrelerine, halka ve bazı özel gruplara, mesela öğrencilere(37) suç önleme ve güvenlik tedbirleri hakkında bilgi vermelidirler. Ülkemizde trafik polisinin özel eğitim bürosu ilkokullara giderek çocuklara trafik bilgileri vermekte, onlara uygulamalı çalışmalar yaptırarak trafik kurallarını öğretmektedir. Böylece, ilkokul öğrencilerinin trafik kazalarının kurbanları olmaları önlenmektedir.

Dükkan ve depo gibi yerlerin, konutların kapı ve pencereleri özel ekiplerce denetlenmeli, yazlığa idecek veya yolculuğa çıkacak kimselerin bunu polise bildirmeleri istenmeli, evlerin nasıl bırakılmaları gerektiği onlara anlatılmalı, bu gibi yerler, zaman zaman gidilerek ya da yaya devriyelerle işbirliği suretiyle yoklanmalıdır.

Kendi özel güvenlik tertibatını kurmuş olan fabrika, banka gibi işyerlerindeki özel güvenlik personeline, polisin sağlayacağı teknik ve eğitim desteği ile daha etkin bir önleme mümkün olacaktır. Polis zaman zaman buralara gidip yol gösterici nitelikte öneriler yapmalıdır.

IV. HALKIN İŞBİRLİĞİNİ İSTEMEK

Suç önlemede halkın desteği polis için önemlidir. Sivil halkın çevrede bulunması, polisin çevrede bulunması kadar etkilidir. Bir toplumda halkın işbirliğinin yüzde 5 veya 10 bir artışının, tam donanımlı polis kuvvetlerinin yüzde 50 veya 60 artırılmasından daha etkin olduğu araştırmalarla ortaya konulmuştur(38).

Diğer yandan polis alt-kültürünün izolasyon özelliği, polisi toplumun diğer kesimlerinden uzaklaştırma eğilimindedir(39). Bunun nedenlerinden biri de polis ve "diğerleri" arasındaki uzlaşmazlık (dissensus)'tır(40). Polis ve halk bazı konularda uzlaşma (consensus)'ya varırlarsa, bu izolasyon özelliğinin etkisi azalacaktır. Suçun önlenmesinde halkın işbirliğini ve desteğini istemek, halkı yardıma ikna etmek, belli bir oranda uzlaşmayı sağlayacaktır. Bu nedenle polis bu desteği "aramalıdır", halkla sürekli temas içinde olmalı, ahbablık etmelidir. Mesela New York Polisi, 1978 Ocak'ına kadar halkla gereksiz konuşmalar-

(36) REISS 90-Polis bunu yaparken aşırıya kaçmamalı; işin yapılması için engel teşkil edemitekte olmayan sabıkalari açıklanmamalıdır, zira bu özel hayatın gizliliğini ihlal eder niteliktedir ve İHEB m. 12, aAİHS m. 8 ve AY. M. 20'ye aykırı olacaktır.

(37) GOLDSTEIN 64.

(38) GOLDSTEIN 62.

(39) BANTON 118, BITTNER 67, SOKULLU-AKINCI 78 vd.

(40) SILBERMAN 276.

dan kaçınmak zorundaydı. Bu tarihten itibaren bu yasaklama kaldırıldı⁽⁴¹⁾. Zira günümüzde polis, halkın desteği olmadan başarıya ulaşamayacağını bilmektedir.

Halkın işbirliğinin sağlanabilmesi için şu önerileri yapabiliriz:

1. Çeşitli kesimlerden ve meslek gruplarından, okul aile birlikleri temsilcilerinden oluşturulacak kurul ile düzenli aralıklarla toplanılması ve fikir alışverişinde bulunulması.

2. Konferanslar, suç önleme kampanyaları düzenlenmesi, kulüpler kurulması.

3. Suç tehlikesinin özellikle artma gösterdiği dönemlerde ve bölgelerdeki halkla işbirliği içine girerek, buralara özel koruma aletlerinin yerleştirilmesini sağlamak. Ekonomik gücü yeterli olan kuruluşların kendi güvenlik tertibatlarını kurmalarına önderlik etmek ve bilgi alışverişinde bulunmak. Bu gibi yerlerde özel güvenlik görevlisi olarak çalışacak kişilerin eğitimlerini üstlenerek hem toplumda bu tip bir mesleğin oluşmasına katkıda bulunmak hem de bu görevlilere hukuka ve insan haklarına uygun davranabilmeleri için gerekli bilgileri sağlamak.

Halkın polise yardımcı olması ve işbirliği her zaman arzu edilen bir husus olmakla birlikte, bazı gönüllü ve eğitilmemiş gruplara, suçu önlemede polis yetkileri tanınması sakıncalı olacaktır⁽⁴²⁾.

V. SONUÇ

Toplumda dirlik ve düzenliği sağlarken, polisin hizmet ettiği halktır. Bunu yaparken de, halkın desteğini ve yardımını sağlaması gerekir. Halkın onayını, sempatisini kazanamayan, halka yaklaşmayan bir polis örgütü, başarısız olacaktır. Polis alt-kültüründeki izolasyon özelliğinin de polisi halktan soyutladığını⁽⁴³⁾ gözönüne alacak olursak polis-halk ilişkilerinin ne denli önemli olduğu ortaya çıkacaktır.

(41) SILBERMAN 276.

(42) GOLDSTEIN 63.

(43) SOKULLU-AKINCI 78 vd.